

Utata wa Vigezo vya Kufasili Dhana ya Jamiilugha

Johari Hakimu

Ikisiri

Wataalamu wengi wa isimujamii mathalani, Mekacha (2000) na Hymes (1996) wanaelekea kukubaliana kuwa jamiilugha ni miongoni mwa dhana zenye kasoro kubwa kinadharia na kimatumizi. Dhana hii haifumbatiki katika fasili moja yenye kukubalika kikamilifu. Swali tunalojuliza ni: je, vigezo vinavyotumika kufasili dhana hiyo vinajitosheleza kiutendaji na kinadharia? Makala haya yanakusudia kujibu swali hili yakitilia mkazo dhana ya jamiilugha kama inavyotumika katika taaluma ya isimujamii.

1.0 Utangulizi

Jamiilugha ni dhana ambayo imezua mjadala mkubwa baina ya wanaisimujamii mbalimbali. Hii ni kwa sababu, jamiilugha ni dhana isiyokiri fasili moja yenye kukubalika (Mekacha, 2000). Tatizo hili la kutokiri fasili moja linatokana na dhana yenyewe kutokana na maneno mawili, ambayo ni jamii na lugha. Maneno haya ni istilahi ambazo kila moja inafasiliwa tofauti na nyingine na kila moja ina nadharia zake za kuifasili. Kutokana na sababu hii, wanaisimujamii mbalimbali wamefasili dhana hii kwa namna tofauti, na hivyo kusababisha kukosekana kwa fasili moja yenye kukubalika. Lakini, siyo lengo la makala haya kupitia na kutathimini fasili zote za wataalamu wa isimujamii, lengo la makala haya ni kutathimini vigezo mbalimbali vilivyotolewa na Mekacha (2000) katika kuifasili dhana ya jamiilugha na kubainisha utata wa kinadharia na kiutendaji unaotokana na vigezo hivyo. Katika kuthibitisha utata huo, imetolewa mifano ya jamiilugha mbalimbali zinazopatikana ndani na nje ya Tanzania. Ili kufikia lengo hili, makala haya yamegawanywa katika vipengele viwili ambavyo ni ufafanuzi wa dhana ya jamiilugha na kubainisha utata wa kinadharia na kiutendaji kwa kuzingatia vigezo alivyoainisha Mekacha (2000).

2.0 Dhana ya Jamiilugha

Jamiilugha ni dhana iliyofasiliwa kwa namna tofauti na wataalamu mbalimbali. Gamperz (1962: 101) anaiita dhana ya jamiilugha kama *linguistic community* wakati wengine kama akina (Hymes, 1967; Labov, 1972: 120; Corder 1973: 53; Gumperz, 1986: 114 na Holmes na Meyerhoff 1999: 178) wanaiita dhana hii kama *speech community*, lakini kutokana na fasili zao zinazotolewa inaonekana kuwa wote kwa pamoja wanarejelea dhana ile ile moja ya jamiilugha.

Wardhaugh (2006: 119) anafafanua kwamba jamiilugha ni neno lililotafsiriwa toka katika lugha ya Kiingereza yaani *speech community*. Anaandika kuwa dhana ya *speech community* imetokana na neno la Kijerumani yaani *sprachgemeinschaft*. Sambamba na hilo, Wardhaugh (1985) anaeleza kuwa hili ni

neni mwambata, *sprache* likiwa na maana ya lugha na *gemeinschaft* likiwa na maana ya jamii (taz. Mekacha, 2000).

Katika kufasili dhana ya jamiilugha, Msanjila na wenzake (2009: 124) wanasema kuwa jamiilugha ni watumiaji wa lugha wanaoishi katika eneo moja ambao hubainishwa kwa mahusiano yao ya kuendelea kutumia aina fulani ya lugha, tofauti na watumiaji wengine wa lugha hiyo. Fasili hii inabainisha moja kwa moja kwamba wanajamiilugha wanapaswa kuishi katika eneo moja. Eneo hasa ndilo linalosaidia kuibainisha jamiilugha fulani, yaani kusema kuwa jamiilugha fulani inapatikana katika eneo fulani.

King'ci (2010) anaifasili jamiilugha kuwa ni kundi la watu wanaoishi katika eneo moja la kijiografia na kutumia lugha moja. Fasili hii inaeleza tu "kutumia lugha" lakini haelezi aina ya lugha kama wasemeyo Msanjila na wenzake (*weshatajwa*) "aina fulani ya lugha". Hivyo, inaonekana kuwa fasili hii ni ya jumla sana, haioneshi lugha ya aina gani kama ni lahaja ya lugha fulani au la. Kwa sababu katika eneo moja la kijiografia inawezekana kabisa kuzikuta jamiilugha tofauti zinazotumia lugha tofauti au lahaja tofauti za lugha moja.

Vilevile, Gumperz (1962: 101) anasema jamiilugha ni kundi la kijamii ambalo linaweza kuwa linatumia lugha moja au zaidi ya moja, ambao wako pamoja na wana mwingiliano wa kimawasiliano wa kuendelea unaotokana na mazingira yanayo- wazunguka. Fasili hii ina maana kwamba siyo lazima jamiilugha iwe inatumia lugha moja, yawezekana pia zikatumika lugha zaidi ya moja. Kwa mfano, jamiilugha ya Wanyambo inatumia lugha ya Kinyambo pamoja na Kiswahili, na mwingiliano wa kimawasiliano unaendelea kama kawaida.

Mbali na fasili hizo, Hymes (1967: 54) naye anaifasili dhana ya jamiilugha kuwa ni jamii ambayo wanajamii wakè wana ushirikiano katika kanuni zao za kiutendaji¹ na katika kanuni za kutafsiri usemaji wao. Katika kanuni za kutafsiri, wasemaji waweze kutafsiri japo kipengele kimoja cha kiisimu na kuweza kufasiri dhana muhimu za msingi. Kwa hiyo, kwa mujibu wa fasili hii wanajamiilugha wanatakiwa wanaweza kushirikiana katika kanuni za lugha zao za mawasiliano.

Pia, Romaine (1994: 22) anafasili jamiilugha kuwa ni kundi la watu ambao siyo lazima watumie lugha moja, lakini wakatumia kaida na kanuni za lugha zinazofanana. Mipaka baina ya jamiilugha ni ya kijamii zaidi kuliko ya kiisimu. Fasili hii inatofautiana na zile za Gumperz na Hymes kutokana na kuona jamiilugha kuwa ni jamii ambayo siyo lazima itumie lugha moja. Kimsingi, fasili hii ina utata kwa sababu jamiilugha iliyokamilika na ili iweze kuwa rahisi kutafitika ni lazima iwe yenye kutumia lugha au lahaja moja. Katika suala la kutumia kaida na kanuni zinazofanana, suala hili nalo lina utata kutokana na kwamba haiwezekani kwa lugha mbili tofauti zikafanana kaida na kanuni zake na kufikia hatua ya kuitwa jamiilugha moja.

¹ Kiutendaji inamaanisha uwezo wa kutumia lugha katika mazingira halisi

Hata hivyo, Holmes na Meyerhoff (1999: 178) wanasema uanajamii katika jamiilugha fulani (ushiriki katika jamiilugha fulani) unategemea sifa za kijamii na kitabia ambazo mtu anazo. Hata hivyo, haitoshi kutegemea sifa za kijamii na kitabia tu katika kuelezea dhana ya jamiilugha. Bila shaka, suala la lugha katika kuelezea jamiilugha ni muhimu sana. Kwani, dhana yenyewe ya jamiilugha imejengwa na maneno mwambata yaani jamii na lugha. Hivyo, ni lazima fasili yoyote ya jamiilugha ibebe dhana hizi mbili ili ikamilike.

Corder (1973: 53) anasema jamiilugha inaundwa na watu ambao wanajichukulia kama wanazungumza lugha moja na hazihitajiki sifa nyingine za kuifasili jamiilugha husika. Kwa mujibu wa fasili hii, jamiilugha yoyote haihitaji sifa za ziada za kuelezea zaidi lugha inayotumiwa. Sifa nyingine ambazo zinaweza kuwa utamaduni na mwingiliano wa kudumu hazitiliwi maanani katika fasili hii, japokuwa ni za muhimu katika kuibainisha jamiilugha fulani.

Mbali na fasili mbalimbali zilizotolewa hapo juu, dhana ya jamiilugha ina umuhimu mkubwa katika taaluma ya isimujamii. Hii ni kwa sababu dhana hii haiwezi kuepukika katika uchanganuzi na ufafanuzi wa isimujamii siyo tu kwa sababu jamiilugha ndiyo muktadha wa matumizi ya lugha, bali pia kwa sababu inatumika kuweka mipaka ya matumizi ya watumiaji wa lugha. Vilevile, katika isimujamii, jamiilugha huwa ndiyo kitengo cha aina yoyote ya utafiti, uchanganuzi na ufafanuzi (Mekacha, 2000). Kwa hiyo, jamiilugha ndiyo msingi wa tafiti zote za isimujamii kwa sababu utafiti wowote lazima ufanyike kwa wazungumzaji wenyewe wa lugha ambao ndio hasa wanajamiilugha. Isimujamii ni taaluma inayojishughulisha na uchunguzi wa uhusiano baina ya lugha na jamii. Kwa hiyo, ni lazima jamiilugha ichukuliwe kama kiungo kikubwa cha taaluma hii.

3.0 Utata wa Kinadharia na Kiutendaji

Utata wa kinadharia na kutendaji wa dhana ya jamiilugha unatokana na fasili za wataalamu mbalimbali ambazo kwa hakika zinachanganya na kuzua utata. Wanaisimu wengi kama Edwards (1985), Wardhaugh (1985), Williams (1992) na wengineo, mawazo yao yanafanana na yale ya Hymes (1996: 30) anapoandika kuwa "Jamiilugha ni mfumo mzuri wenye dhana zenye kasoro kubwa kinadharia na kimatumizi (Mekacha, 2000). Kwa sababu jamiilugha ni dhana isiyokiri fasili moja yenye kukubalika.

3.1 Utata wa Kiutendaji

Utata wa kiutendaji wa dhana ya jamiilugha unatokana na hali kuwa na ugumu pale panapokuwa na mahitaji ya kufanya utafiti katika jamiilugha fulani. Jamiilugha ndiyo msingi mkuu wa data za utafiti za isimujamii. Mekacha (2000), anaeleza kwamba katika isimujamii, jamiilugha huwa ndiyo kitengo cha aina yoyote ya utafiti, uchanganuzi na ufafanuzi. Kwa hiyo, jamiilugha ni dhana ya kiutendaji katika isimujamii inayozua utata. Hata hivyo, Msanjila (2009) anayaeleza mambo anayoweza kusababisha utata wa dhana ya jamiilugha,

anasema utata wa maana ya jamiilugha unatokana na fasili yenyewe kutokuwa wazi hasa katika mambo yafuatayo:

- (i) Eneo la msingi la watumiaji wa lugha katika jamiilugha. Kwa hiyo, hapa katika utendaji ni kazi kubwa kwa mtafiti kuweza kujua eneo hili msingi linaanzia wapi na kuishia wapi.
- (ii) Kutambua idadi ya lugha zinazozungumzwa na jamiilugha fulani. Hapa swali la kujuliza: je, wanatumia lahaja, lugha sanifu, misimu, lafudhi au wanatumia lugha zote?
- (iii) Kubainisha vigezo vinavyotumika kuwatambua na kuainisha watumiaji wa lugha waliomo ndani ya jamiilugha moja kuwa hao ndio wanajamii wa jamiilugha hiyo.

Kwa mantiki hii, utata wa kiutendaji haukwepeki katika mazingira haya kwa sababu fasili mbalimbali za dhana ya jamiilugha haziweki wazi mambo hayo. Hivyo basi, utata huo unatokana na fasili mbalimbali za dhana ya jamiilugha zinazozua utata katika uainishaji wa wazungumzaji na uchanganuzi wa data za isimujamii.

3.2 Utata wa Kinadharia

Utata wa kinadharia unatokana na hali ya kutokuwapo kwa mkabala wa kinadharia katika kuifasili dhana ya jamiilugha unaokubalika na wataalamu mbalimbali wa isimujamii. Hali hii inatokana na sababu kwamba, jamiilugha ni dhana inayotumia nadharia za taaluma zaidi ya moja. Tatizo la dhana hii kutumia nadharia za taaluma zaidi ya moja linatokana na neno lenyewe (jamiilugha) ambalo ni neno mwambata lenye maneno ya taaluma mbili tofauti (lugha na jamii). Kwa sababu hii, neno lugha linapatikana kwenye taaluma ya lugha/isimu na nadharia zinazotumika zinahusiana na lugha. Vilevile, neno jamii nalo ni la taaluma ya sosholojia. Kwa hiyo, siyo kazi rahisi kupata nadharia moja ya kuweza kuelezea na kuifasili dhana ya jamiilugha. Kutokana na tatizo hili, utata wa fasili ya dhana ya jamiilugha unajitokeza kinadharia. Hata hivyo, Msanjila (2009) anasema, kuelewa dhana ya jamiilugha kunategemea kwa kiasi kikubwa kuelewa kwa dhana za lugha na jamii. Hii ina maana kwamba kila dhana inaeleweka kivyake. Kwa hali hii, kila dhana inategemea nadharia zake katika kuelewa. Hivyo, kwa msingi huu, dhana ya jamiilugha inakuwa ni yenye kuzua utata kinadharia katika fasili zake.

Hata hivyo, utata wa dhana ya jamiilugha kinadharia na kiutendaji unaelezewa vizuri zaidi kwa kutumia vigezo mbalimbali vya kuifasili dhana ya jamiilugha kama vilivyotolewa na Mekacha (2000). Kwa hiyo, maelezo yafuatayo yanaonesha jinsi utata wa kinadharia na kiutendaji unavyojitokeza.

4.0 Utata wa Vigezo vya Kufasili za Dhana ya Jamiilugha

Katika kigezo cha lugha, lugha inatumika kama kigezo cha kuiwekea mipaka jamiilugha. Kwa mujibu wa Lyons kama anavyonukuliwa na Wardhaugh (1986: 113) kwamba, “Jamiilugha inajumuisha watu wote wanaotumia lugha au lahaja fulani (taz. pia Mekacha 2000). Vilevile, kigezo hiki kinawabainisha wanajamiilugha kwa kutumia majina ya lugha zao. Kwa mfano, Wagogo wanabainishwa kwa jina la lugha yao ambayo ni Kigogo. Fasili hii ya kwa kigezo cha lugha ina utata wa kinadharia kama ifuatavyo: Kwanza, lugha ni vigumu kutumika kama mpaka wa jamiilugha kwa sababu lugha yoyote haina mpaka maalumu kimatumizi. Kuna mipaka ambayo inawekwa na dola ili kutenganisha mataifa na jamiilugha mbalimbali; je, mipaka hii inawekwa katika kundi gani tukizingatia suala la lugha? Pili, jamiilugha haiwezi kujumuisha watu wa lahaja au lugha moja tu kutokana na sababu za mwingiliano wa kijamii, uhamiaji, biashara na sababau nyinginezo. Tatu, madai ya kuwabainisha wanajamii kwa kutumia majina ya lugha zao ni jambo ambalo halijitoshelezi; je, vipi kuhusu jamii ambazo hazitumii majina ya lugha zao kama Watanzania hawatumii jina la lugha yao ya Kiswahili?

Kiutendaji fasili ya jamiilugha kwa kigezo cha lugha ina utata kutokana na sababu kwamba itakuwa vigumu kwa mwanaisimu kuweza kubaini mwanajamiilugha wa lugha au lahaja husika kwa sababu za mwingiliano kutokana na uhamiaji, kuoana na vita. Kwa mfano, mwanaisimu jamii anayefanya utafiti katika jamiilugha ya Waha² itakuwa vigumu kwake kuweza kubaini Mha halisi ni yupi kwa sababu jamiilugha hii ina mchanganyiko wa Wakongo, Warundi, Waha wenyewe na Watanzania wa makabila mengine na wote wana utendi wa lugha ya Kiha. Swali la kujiuliza ni: je, mtafiti atawezaje kuwatambua wazungumzaji wenye utendi wa lugha hiyo? Pili, atawezaje kufanya utafiti kwa jamii isiyotumia jina la lugha yake kama Kiswahili? Tatu, atawezaje kufanya utafiti kwa jamii ambazo zina lugha zaidi ya moja? Kwa mfano nchini Tanzania, zipo jamiilugha mbalimbali ambazo huzungumza lugha zao za asili lakini pia huzungumza Kiswahili, na wengine ingawa ni wachache wanazungumza Kiingereza.

Pili, ni jamiilugha kwa kigezo cha mahali, ni jamii ambayo watu wake wanaunda jamiilugha moja na wanakaa katika eneo moja lenye mipaka mahususi ya kijiografia. Wanajamiilugha hao wanadhaniwa kuwa na taratibu zinazoeleweka kwa kila mtu na ambazo ndiyo mwongozo wa mawasiliano miongoni mwao. Lazima watu hao wawe wanaweza kuwasiliana kila wakati ili taratibu hizo ziweze kujengeka. Kutokana na kigezo hiki, kila jamii inahusishwa na mahali mahususi kijiografia ambapo ndipo watu hao huishi. Eneo hilo la wanajamiilugha lina mipaka ya kijiografia ambapo kuna vitu halisi vinavyoonekana kama mito, milima, mabonde makubwa, maziwa, na misitu mikubwa. 6

² Ni kabila mojawapo kati ya makabila ya Tanzania. Waha wanaishi magharibi mwa Tanzania wakipakana na nchi ya Burundi na Congo (DRC).

Fasili hii kwa kigezo cha mahali ina utata kwa sababu eneo lina watu mbalimbali tofauti kutokana na miingiliano ya kijamii, lakini pia mipaka inayopendekezwa na wanaisimujamii inaweza isiwe mipaka halisi ya kutenga jamiilugha mbili tofauti, kwa mfano jamii mbili zinazotengwa na mto Kagera katika sehemu ya Tanzania. Mto Kagera unapita katikati ya jamiilugha moja na watu hao wana utamaduni sawa, lugha moja na mambo mengine mengi yanayofanana katika jamiilugha hiyo. Utasemaje hizo ni jamii mbili tofauti ilhali ana sifa za jamiilugha zinazoelekea kufanana kwa wote? Ingawa ipo mipaka inayotenganisha jamiilugha mbili tofauti. Vilevile, mto Kagera unatenganisha jamiilugha mbili ya Wanyarwanda na Wahangaza³ ambazo ni jamiilugha mbili tofauti. Vilevile, siyo rahisi jamiilugha moja isiwe na mchanganyiko wa watu wengine ambao si wanajamiilugha hiyo. Kwa upande mwingine, katika kutenganisha jamiilugha hizi mbili, kigezo hiki cha mahali kwa kutumia mipaka kiko sahihi kwa sababu jamiilugha hizi mbili (Wanyarwanda na Wahangaza) wanatumia lugha mbili tofauti na wana utamaduni tofauti.

Hata hivyo, kiutendaji fasili hii inazua utata kwa sababu uchambuzi wa wanajamiilugha utakuwa mgumu kutokana na kwamba eneo fulani linaweza kuwa na watu tofauti wenye utamaduni tofauti hivyo itakuwa vigumu kuwatambua wanalugha hao kwa kigezo cha mahali. Katika suala la mipaka ya eneo ambayo inaweza kudhaniwa kuwa inatenga jamiilugha mbili tofauti kumbe si kweli na kama mtafiti atatumia kigezo hiki kwa kuzingatia mipaka ataweza kuacha data muhimu za eneo la msingi kwa kufungwa na mipaka isiyo halisi.

Jamiilugha kwa kigezo cha makubaliano; Gumperz katika Mekacha (2000: 45) anafasili jamiilugha kama kikundi cha watu ambao wana sifa ya kuwa na mawasiliano yanayoendelea kila mara miongoni mwao kwa kutumia kundi lililile la ishara za sauti (yaani lugha). Kikundi hicho cha watu kinatofautishwa na vikundi vingine kama hicho kwa tofauti za matumizi ya lugha. Kinachobainisha jamiilugha ni namna moja au nyingine ya makubaliano miongoni mwa wanajamiilugha kutumia kundi lililile la sauti na makubaliano kuhusu namna ya kulitumia kundi hilo la ishara za sauti. William Labov aligundua kwamba wanajamiilugha wote wa jiji la New York bila kujali wanatoka tabaka gani, wanakubaliana kwamba kutamka kimadende /r/ baada ya irabu ni jambo la kifahari kuliko kuacha kuitamka. Vilevile, Leslie Milroy katika utafiti wake kwa wazungumzaji wa Kiingereza aligundua wanayapa thamani matumizi ya glota /h/ ambapo kuna makubaliano kuwa ni jambo lisilo la kifahari kuacha kuitamka sauti hiyo. Makubaliano hayo huenda pamoja na namna wanajamiilugha fulani wanavyotathmini maumbo mbalimbali ya lugha zao.

Kigezo hiki kinatumika kuainisha jamiilugha lugha ndogondogo ndani ya jamiilugha moja kubwa. William Labov, Leslie Milroy na John Gumperz katika

³ Ni kabila mojawapo kati ya makabila ya Tanzania. Wahangaza wanapatika na katika mkoa wa Kagera kaskazini mwa Tanzania.

fasili zao wamechangia sana katika kuchokoza kwamba ndani ya jamiilugha moja kunaweza kukawa na tofauti za aina fulani na kwamba jamiilugha si kituo ambacho hakina migawanyiko ndani yake, na kwamba tofauti hizo husababishwa na vitu kama vile mahali, nafasi za kazi, kiwango cha elimu na kadhalika. Hali hii humfanya mwanajamiilugha mmoja kuwa na jamiilugha ndogondogo. Je, jamiilugha hizi ndogondogo zinatofautishwa kwa kigezo gani hasa tukizingatia kwamba mwanajamiilugha mmoja anaweza kutofautishwa mara kadhaa? Kwa mfano, pindi awapo kazini, nyumbani, sehemu za ibada na sehemu nyinginezo ambapo anakuwa mwanajamiilugha anayekuwa na matumizi tofauti ya lugha kulingana na eneo analokuwepo. Kwa sababu hii kigezo hiki kina utata.

Jamiilugha kwa kigezo cha rapetwaa ya lugha, fasili hii inapendekeza mwanajamiilugha kama mtu ambaye anaweza kumudu na kutumia lugha au vilugha zaidi ya kimoja. Hivyo, jamiilugha haiwianishwi moja kwa moja na lugha moja mahususi. Kwa maoni ya Platt na Platt (1975) katika Mekacha (2000), wanasema mara nyingi watu wengi wanakuwa na rapetwaa ya lugha X, Y, Z za mtu A, inakuwa pia ndiyo repetwaa ya mtu B, C, na D na kuendelea. Kunapokuwa na watu wengi wenye repetwaa zinazofanana, watu hao wanaunda jamiilugha moja. Hivyo, mtu A, B, C, D na kuendelea wanaunda jamiilugha moja. Kutokana na fasili hii kila mwanajamiilugha anaonekana kufanana na kila mwanajamii mwingine katika jamiilugha hiyo iwapo ana rapetwaa inayofanana na wengine wote na ana fursa sawa na wengine wote ya kutumia lugha na vilugha hivyo.

Hata hivyo, fasili hii ina utata kinadharia kwa sababu watu wa jamiilugha moja hutofautiana siyo tu kwa idadi ya lugha na vilugha vinavyounda repetwaa zao bali pia kwa uwezo wa kumudu lugha na vilugha hivyo au fursa ya kutumia vilugha vilivyo katika repetwaa zao katika jamii. Pili, utata mwingine unatokana na kuwa fasili hii inaiona jamiilugha kama jamii tu ya mtu mmoja mmoja ambapo kitu kinachowaunganisha pamoja ni kuwa na rapetwaa zinazofanana, je; vipi kuhusu jamii zenye wanajamii wahamiaji? Au ni kigezo kipi kinachotumika kubaini repetwaa za wazungumzaji?

Katika utendaji, dhana hii ina utata kwa sababu katika uchambuzi wa wanajamiilugha kuna uwezekano wa kupata data ambazo si sahihi kutokana na kuamini kwamba watu wa jamiilugha moja repetwaa zao zinafanana wakati kuna vitu kama lahaja binafsi, umilisi tofauti wa lugha na misimu. Kwa mfano, jamiilugha ya Wanyambo ina wanajamii ambao wanaongea Kinyambo halisi, Kinyambo chenye athari ya Kihaya, Kinyambo chenye athari ya Kinyankole na Kiswahili. Kwa hali hii, katika lugha moja tayari kuna tofauti toka kwa mtu mmoja hadi mwingine. Je, vipi kuhusu lugha nyingine zinazokamilisha repetwaa za wanajamiilugha hao Kiswahili na nyinginezo? Vilevile, ni vigumu repetwaa za watu kufanana kwa sababu ya uwezo tofauti wa watu katika kujifunza lugha za wengine. Kwa mfano, katika jamiilugha ya Wanyambo kuna watu waliojifunza Kinyarwanda toka kwa wakimbizi wa Rwanda na wengine hawakuweza, kuna

ambao wamejifua Kiganda kutokana na kuishi kwao kwenye mpaka wa Uganda na Tanzania⁴. Je, mwanaisimujamii atawezaje kutambua yote haya kama atakuwa tayari na imani ya repetwaa za watu kufanana?

Jamiilugha kwa vigezo vya kijamii yaani nguvu za kisiasa, fasili hii inaenda mbali ya fasili zilizotangulia ambazo zinaiangalia jamiilugha kwa kigezo kimojakimoja; kwa mfano kigezo cha lugha, mahali, makubaliano na repetwaa. Hata hivyo, katika fasili hizo hakuna hata moja inayoonekana kutosheleza kama fasili moja ya jamiilugha. Hii ni kwa sababu vigezo vyote hivyo ni vya lugha na muundo wa ndani na jamii unaelezwa kwa vigezo vya lugha badala ya vigezo vya kijamii (Williams, 1992 katika Mekacha, 2000). Hivyo, kutokana na fasili ya jamiilugha kwa kigezo cha lughajamii kuamriwa na nguvu za kiuchumi, kisiasa na kiitikadi jamiilugha hatimaye huwa, ni makundi yanayoelekeza mgawanyiko na kisiasa na kiuchumi katika jamii. Mipaka hiyo huwa na maana kutokana na mfumo wa uchumi na utawala na siyo kutokana na lugha. Kwa mtazamo huo, kubainisha jamiilugha inalazimu kuanza na kubainisha jinsi nguvu za kiuchumi, kisiasa na kiitikadi na namna nguvu hizi zinavyodhihirishwa na matumizi na watumiaji wa lugha. Hata hivyo, nguvu za kiuchumi, kisiasa na kiitikadi katika matumizi ya lugha zinaweza kuathiriwa na miingiliano ya watu toka jamii na mataifa mbalimbali. Kwa mfano, kutokana na maendeleo ya soko huria, sayansi na teknolojia na uhuru wa kuchagua itikadi gani ya kufuata kiimani, mambo haya yanasababisha kuendelea kuzuka kwa utata katika kuifasili dhana ya jamiilugha.

5.0 Hitimisho

Vigezo vinavyoutumika katika kufasili jamiilugha havijitoshelezi hivyo kuna haja kuviunganisha vyote ili iweze kutolewa fasili moja ya jamiilugha. Jamiilugha ni dhana pana sana kutokana na asili ya neno lenyewe pamoja na nadharia zinazotumika kuwa za taaluma mbili tofauti. Hivyo, hafai kutumia kigezo kimoja katika kueleza na kuifafanua.

⁴ Hata hivyo hali hii inategemeana na mielekeo ya lugha na utashi wa mtu binafsi kujifunza lugha hizo.

Marejeo

- Corder, S. Pit. (1973). *Introducing applied linguistics*. Harmondsworth: Penguin.
- Gumperz, J. (1962). "Types of linguistic communities." *Anthropological Linguistics* 4 (1):28-40. [Reprinted in J Fishman ed. 1968, *Readings in the sociology of language*:460-472.]
- Holmes, J. & Meyerhoff M. (1999). "The community of practice: Theories and methodologies in language and gender research." *Language in Society* 28(2): 1783.
- Hymes, D. (1972). "Models of the interaction of language and social life." (Revised from 967 paper.) In Gumperz & Hymes, eds. (1972) *Directions in sociolinguistics: The ethnography of communication*. Blackwell: 35-71.
- King'ei, K. (2010). *Misingi ya Isimujamii. Dar es Salaam*. Dar es Salaam. Taasisi ya Taaluma za Kiswahili.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. Phila: Univ. of Pennsylvania Press.
- Mekacha, R.D.K. (2000). *Isimujamii: Nadharia na Muktadha katika Kiswahili*. Osaka University of Foreign Studies.
- Msanjila, Y. P. na Wenzake (2009) *Isimujamii: Sekondari na Vyuu*. Dar es Salaam. Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili.
- Patrick, P. L. (1999). *The Speech Community: Some Definitions*. Toronto. courses.assex.ac.uk/lg/lg232/speech_comDefs.html-2k. December, 2011.
- Romaine, S. (1994). *Language in society: An introduction to sociolinguistics*. London: Blackwell.
- Wardhaugh, R. (2006). *An Introduction to Sociolinguistics*. UK. Blackwell Publishing.